

84(5 Aze)+83.3(Aze)97
291

FÜZULİ ƏSGƏRLİ

AZƏRBAYCAN

UŞAQ

ƏDƏBİYYATI

*Azərbaycan Respublikası Təhsil
Nazirinin 12.06.2012-ci il tarixli 1074
saylı əmrinə əsasən dərs vəsaiti kimi
çap edilir.*

F. Köçəri adına
Azərbaycan Dövlət Uşaq
KITABXANASI

INV. № 78004

BAKİ – 2012

MƏCBURİ NÜSXƏ

№ _____

2015 - fəvral

TOFIQ MAHMUD

(1931 – 1997)

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şahbuz rayonunda anadan olmuşdur. Orta təhsilini Bakıda 31№-li məktəbdə almış, Azərbaycan Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsində təhsilini davam etdirmişdir. Tələbəlik dövründə «Kəsməsəm də, görməsəm də» adlı ilk şeiri «İnqilab və mədəniyyət» jurnalında dərc olunmuşdur.

Universiteti bitirəndən sonra Mədəniyyət Nazirliyində metodist kimi fəaliyyət göstərmiş, «Azərbaycan müəllimi» qəzeti redaksiyasında xüsusi müxbir, həmçinin, «Göyərçin» uşaq jurnalında ədəbi işçi və ömrünün sonuna qədər baş redaktoru vəzifəsində çalışmışdır.

Çoxlu sayda şeir və nəsr əsərləri çap olunmuş, bir qələm sahibi kimi oxucular arasında yaxından tanınmışdır. Uşaq ədəbiyyatına xüsusi meyl göstərən sənətkarın «Dibçək», «Utancaq oğlan», «Meşədə səs», «Ana qucağı», «Dalğalar», «Pəncərəyə toxunan budaq», «Kəpənək gözəlliyi», «Yerə dağılan muncuqlar» və sair kitabları ona böyük şöhrət qazandırmışdır.

«Meşədə səs», «Qızımın sualları» və «Kəpənək gözəlliyi» kitablarında toplanan şeir və poemalar balaca oxucular arasında geniş yayılmışdır.

Şeirləri rus dilinə tərcümə edilərək Moskvada böyük tirajla nəşr olunan «Murzilka», «Vesyoliye kartinki» və «Pioner» uşaq jurnallarında müntəzəm olaraq çap olunmuş, rus oxucularının rəğbətini qazanmışdır.

Meşə yolu

Qoynu laləzar
Meşə yolu var.
Cığır tək uzun,
Keçid kimi dar,
Bilmirik bizi
Necə aparar,
Hara aparar?!
Dörd tərəfimiz
Kol-kosla dolu,
Ağacla dolu,
Ətraf qaranlıq,
Səssiz, qorxulu...
Gedirik, bizi
Hara aparır
Bu meşə yolu?!
Uzanan bu yol
Enir dərəyə,
Rast gəldik birdən
Qaçan dələyə.
Böyükdür dələ,
Dərindir dərə,
Keçdik dərəni
Gül dərə-dərə.
Gördük hər yanda
Fındıq ağacı,
Tutubdur tamam
Yolu, yamacı.
Dikdə, yuxarda
Nəhəng bir palıd.

Onun yanında
Cökə, şabalıd.
Tutdu hər yanı
İtburnu kolu,
Yenə uzandı
Bu meşə yolu.
Yorulmuruq heç,
Nəfəsimiz çox,
Gəzib görməyə
Həvəsimiz çox...
Getdiyimiz yol
Elə qəşəngdir,
Solu çiçəkdir,
Sağı çiçəkdir.
Seyr et yarıqanı,
Seyr et yamacı,
Hər yerdə yaşıl,
Vələs ağacı,
Cökə ağacı.
Yerdə quruyan
Budağa bir bax,
Buz kimi sərin
Bulağa bir bax!
Bu meşə yolu
Talaya çatır,
Durur talada
Bir neçə çadır!
Uzanır bu yol
Qalxır yuxarı,
Gedir ən uca
Zirvəyə sarı.

Çəməndə çətirlər

Qızlar al-əlvan rəngli
Çətirləri açdılar,
Tutub başları üstə
Çəmənliyə qaçdılar.
Bu yay günündə Günəş
Hər yana od səpirdi.
Qızlarısa Günəşdən
Qoruyan bu çətirdi.
Gül-çiçəkli çəməndə
Gül-çiçəkdi – sətirlər,
Qızların başı üstə
Kəpənəkdi – çətirlər.
Allı-güllü çəmən
Nə gözəl ətri vardı,
Bir qucaq çiçək kimi
Hər qızın çətri vardı.
Bənzəyirdi gül açan
Yasəmənə – çətirlər,
Yaraşırdı necə də
Bu çəmənə – çətirlər!

Balaca sərkərdə

Güclü və ağıllı bir sərkərdə özünü gələcəkdə əvəz etmək üçün yeniyetmələrin arasından sərkərdə hazırlamaq istəyirdi. Bu məqsədlə onlarla gecə-gündüz təlim keçirdi. Onların arasında biri xüsusilə seçilirdi. Sərkərdə onun həm gücünə, həm də ağılına heyran qalmışdı. Heç nə demədən, tərifləmədən hər hərəkətini izləyir, daha dərinləndən öyrənməyə çalışırdı.

Get-gedə bu oğlanın elə gözəl cəhətləri üzə çıxdı ki, sərkerdə ona tamamilə inandı. Ox atmaqda qeyri-adi məharət göstərirdi. Elə sərrast ox atırdı ki, dərhal hədəfə dəyirdi. Güləşməkdə ona çatan yox idi. Elə cəld, elə zirək idi ki, ildırına bənzəri vardı. Ağılna, dərrakəsinə söz ola bilməzdi, çətin anlarda elə şeylər fikirləşib tapırdı ki, heç kəsin ağılna gəlməzdi.

Qocaman sərkerdə bütün bu cəhətlərinə görə oğlanı öz yaşadlarına başçı təyin etdi. Adını «balaca sərkerdə» çağırmağa başladı. Oğlan bu ada layiq hərəkətləri ilə bir daha onu inandırdı. Nə lovğalandı, nə də qürrələndi, özünü sərkerdələrə layiq soyuqqanlıqla, təmkinliklə, ciddiliklə tanıda bildi. Get-gedə hamı bu ada öyrəşdi, onun məharətinə, gücünə-qüvvəsinə, ağılna kamalına bələd oldu. Böyük hörmət və nüfuz qazandı.

Günlər keçirdi. Böyük sərkerdə balaca dostuna hər şeyi etibar edirdi. Bəzən bütün qoşunu ona tapşırıb gedirdi, bir-iki gündən sonra qayıdıb gəlirdi. Görürdü ki, qayda-qanun necə vardısı, eləcə qalıb. Hamı da, sözsüz-şəksiz, balaca sərkerdəyə qulaq asmış, onun bütün əmrlərini, tapşırıqlarını yerinə yetirmiş, heç bir inciklik, narazılıq baş verməmişdi.

Son zamanlar qalaya yaxın meşədə quldur dəstəsi yaranmışdı. Bu dəstə karvanları soyur, qalaya gedib-gələn adamları incidir, nəyi varsa əlindən alırdı. Hətta gizlicə qalaya girib bir neçə evi talan etmişdi. Şəhər hakimi bu barədə sərkerdəyə xəbər verəndə o, hörmət və nəzakətlə demişdi:

–Narahat olmayın, bu işlə balaca sərkerdə məşğuldur.

– Başa düşmədim.

– Mənim köməkçim var, ona balaca sərkerdə deyirik, quldur dəstəsini məhv etməyi ona tapşırıbmışam.

– Yəni bacara biləcək?!

– Bir həftə vaxt istəyib bizdən.

Quldur başçısı eşidəndə ki, üstünə balaca bir uşağı göndərirlər, qəhqəhə çəkib gülmüşdü.

– Onun başını sərçə başı kimi üzəcəyəm.

Elə bu vaxt xəbər çatdı ki, balaca sərkerdə əsgərlərlə meşəyə tərəf gəlir. Quldur başçısı gizləndiyi yerdən baxıb gördü ki, həqiqətən balaca bir uşaq ağ atın belində, dalınca bir neçə atlı əsgər, budur ha, yavaş-yavaş meşəyə yaxınlaşır. Quldur başçısının gözləri işıqlandı:

– Kəmənd hazırlayın! – qışqırdı. – Birinci o uşağı kəməndə salın! Onların canı daha mənim əlimdədir.

Elə də etdilər, balaca sərkerdəni kəməndə saldılar, o biri atlılar isə pərən-pərən düşdülər, quldur başçısı öz dəstəsi ilə üzə çıxdı, sevinə-sevinə kəməndi dartdılar.

Quldur başçısı tələsirdi, balaca sərkerdənin başının kəsilməsini tapşırırmışdı. Elə ki kəməndə salınmış sərkerdə gəlib əllərinə çatdı, heyrət içində dondular. Bu, canlı adam deyildi, müqəvva idi. Başlarını qaldıranda gördülər ki, dörd tərəfdən əhatə olunmuşlar. Balaca sərkerdə də ortalıqda!

Quldur başçısının təslim olmaqdan başqa çarəsi qalmadı. Balaca sərkerdə onu və dəstəsini gətirib şəhər hakiminə təhvil verdi. Bu hadisə balaca sərkerdənin hörmət və nüfuzunu camaat arasında qat-qat artırdı.

Bir-iki ildən sonra qalanın üstünü fəlakət aldı.

Saysız-hesabsız düşmən qoşunu qalanın ətrafına toplaşdı. Payız təzəcə girmişdi. Düşmənlər tələb etdilər ki, camaat təslim olsun. Vəziyyət ağırlaşdı, qala dörd tə-

rəfdən mühasirədə qalmışdı. Şəhər hakimi qocaman sərkərdəni yanına çağırıb kədərli-kədərli soruşdu:

– Nə edək?! Məsləhətin nədir?!

Böyük sərkərdə ağır-ağır düşünüb təmkinini pozmadan sakitcə dedi:

– Düşmənlər çoxdur, yəqin bilirsiniz ki, bizim qoşundan on qat güclüdür.

– Bunları bilirəm! – şəhər hakimi hirsli-hirsli sərkərdəyə baxdı. – Ancaq düşməne təslim olmaq fikrində deyiləm. Ona görə də, bir tədbir görmək lazımdır.

– Tədbir?! Daha nə tədbir?! Qoşunumuz son damla qanına qədər düşmənlə vuruşmalıdır. Öldü var, döndü yoxdur!

–Vuruşub, qalib gələ bilməyəcəksiniz. Düzdür?!

– Söz vermirəm, çünki...

– Yox, vuruşmaq məsləhət deyil, nəyə bir şey fikirləşmək lazımdır.

– Onda balaca sərkərdəni çağırın!

– Eh, balaca sərkərdə nə edəcək, sən ağıllı-başlı bir şey deyə bilməyəndə... dünənki uşaq nə fikirləşə bilər?

– Onun çağırılması məsləhətdir, bizi balaca sərkərdə xilas edə bilər.

Balaca sərkərdə şəhər hakiminin yanına gələndə kədərli və düşüncəli idi. Onu dinləyib dərhal dedi:

– Mən hər şeyi qabaqcadan fikirləşmişəm.

– Təklifin nədir?!

– Mən... mən... onları qala ətrafından qovaram.

– Sən... təkcə?! – şəhər hakimi heyretlə dilləndi.

– Bəli, mən təkcə...

– O boyda qoşunun qabağında dağ da dayana bilməz, yoxsa sən kimi bir uşaq...

Balaca sərkərdə aramla sözə başladı:

– Düz buyurursunuz! Bəli, mən təkcə o boyda qoşunla bacara bilmərəm. Ağılla iş görmək fikrindəyəm, elə edəcəyəm ki, qalanın ətrafında onların birinin də izi tozu qalmayacaq!

Sübh tezdən cır-cındır içində balaca sərkərdə qalanın o biri tərəfinə keçdi. Düşmənlər onu görəndə kimi üstünə cumub tutmaq istədilər. Balaca sərkərdə özünü ağır xəstə kimi aparıb zarımağa, qışqırmağa başladı:

–Yaxına gəlməyin, xəstəyəm... Qalada vəba var... Camaat qırılır... Küçələr meyitlə doludur... Mən də qaçdım ki, canımı qurtarım. Orda... vəba... vəba... var...

Vəba sözünü eşidən əsgərlər qorxudan tir-tir əsədilər. Bu xəbər ildırım sürəti ilə bütün qoşuna yayıldı. Hamı qaçmağa başladı. Bir neçə saatdan sonra qalanın ətrafında heç kəs qalmamışdı. Balaca sərkərdə ayağa qalxıb yavaş-yavaş qala qapısına tərəf gələndə camaat onu əsl qəhrəman kimi qarşıladı. Qocaman sərkərdə isə onu bağına basıb öpdü və dedi:

– Afərin, oğlum! İndi dünyadan arxayın gedə bilərəm. Məni əvəz edən adam var!

İşıqlı oğlan

Keçmiş zamanlarda, böyük bir qalada on-on bir yaşında fərasətli və ağıllı bir uşaq yaşayırdı. Onun üzündən-gözündən nur tökülürdü. Elə bil işıq içində yanırdı. Buna görə hamı ona «ışıqlı oğlan» deyirdi. Adı tamam unudulmuşdu. Uşağı elə belə də çağırırdılar. İşıqlı oğlan!

Güclü hafizəsi olduğundan bircə dəfə dinlədiyi şeiri, bayatını əzbər bilirdi. Çoxlu nağıl, qaravəlli, əfsanə,

qoşma, qəzəl oyları...
uşaqlara bildiklərini həvə
nəğmələr oxuyurdu. Təkcə uşaqlar
ışıqlı oğlanı dinləməyi sevirdilər. Onun səsi
həllələrə yayıldı. Hamı çalışırdı ki, oğlanı qonaq
Güclü hafizəsi olduğu kimi məlahətli, ürəyəyatan səsi də
vardı, bu da çoxunu valeh etmişdi.

Qalanın gur, böyük və zəngin bazarı ətrafda
məşhurdu. Burada dalaşan, dəcellik edən, döyülən uşaqlar
olurdu. Işıqlı oğlan bu uşaqların çoxunu ətrafına topladı,
onlara baxa-baxa soruşdu:

– Kim mənimlə qalmaq istəyir?

Heç kəsdən səs çıxmadı. Hamının Keçəl kimi tanıdığı
hiyləgər, gözlərindən biclik tökülən bir oğlan əlindəki
uzun çubuğu fırlada-fırlada qışqırdı:

– Bizə yemək verəcəksən?!

– Yemək də verəcəyəm, yataq da!

Keçəl lap bərkdən qışqırdı:

– Yalan deyir! Ona inanmayın, uşaqlar! Sizin başınızı
aldadır! Gəlin mənim dalımca! Niyə dayanmısınız,
gəlin də!

– Mən sizi aldatmıram! – Işıqlı oğlan inamla uşaqları
gözdən keçirdi. – Bir ay mənimlə bir yerdə olun, əgər
kimə pis olsa, çıxıb getsin, zorla heç kəsi tutub saxlamayacağam.

Uşaqların bəzisi Keçəlin dalınca getdi. Qalanları isə
Işıqlı oğlanla yaşamağa başladı.

Işıqlı oğlan bacarıqlı uşaqları seçib onlarla məşq etdi.
Müxtəlif oyunlar öyrətdi: sazda çalmağı, iplərdən tullanmağı,
nəğmə oxumağı öyrətdi. Bundan sonra bazarın gur yerində
tamaşa verdi. Nə qədər adam vardı! Işıqlı

oğlan elə maraqlı qaravəllilər söyləyirdi ki, hamını güldürürdü.

Işıqlı oğlanın dostları əməlli başlı dəyişmişdilər, möhkəm və gümrəh olmuşdular. Keçəl və onun dəstəsi isə get-gedə hörmətdən düşür, hiylələri baş tutmur, ac-yalavac, cır-cındır içində gəzib dolaşırdılar. Nəhayət, onlar da Işıqlı oğlanın dəstəsinə qoşulmağa məcbur oldular.

Təkcə Keçəl Işıqlı oğlanla düz gəlmirdi, hər dəfə onunla sözləşir, hirsəndirir, dalaşmaq istəyir, lakin Işıqlı oğlanın ağıllı, təmkinli sözləri, fikirləri önündə sarsılır, geriyyə çəkirdi.

Günlər keçirdi, qala gün-gündən dəyişirdi. Işıqlı oğlanın təklifi ilə qalanın kənarına çəpər çəkdilər.

– Axı, bu nəyə lazımdır? – kimsə lağ etməyə başladı. – Bu qaladan heç kəs keçə bilməz, daha çəpərə ehtiyac yoxdur...

Bir dəfə düşmən qalaya gizlicə hücum etmək istədi. Elə ki gecə vaxtı qalaya yaxınlaşdı, çəpəri aşib keçdi, bu çəpər bir səs saldı ki, az qala qulaq tutulsun. Düşmən elə qorxdı ki, dərhal dəstəsinə qayıdıb qaçdı. Bir də bu tərəflərə hərlənmədi. Çəpərə lağ edən adamlar bu hadisədən sonra dediyi sözlərə görə peşmançılıq çəkdilər.

İllər ötdü. İndi Işıqlı oğlan yoxdur. Təkcə o qalanın uçulmuş divarları qalır. Bir də Işıqlı oğlan haqqında işıqlı xatirələri!

